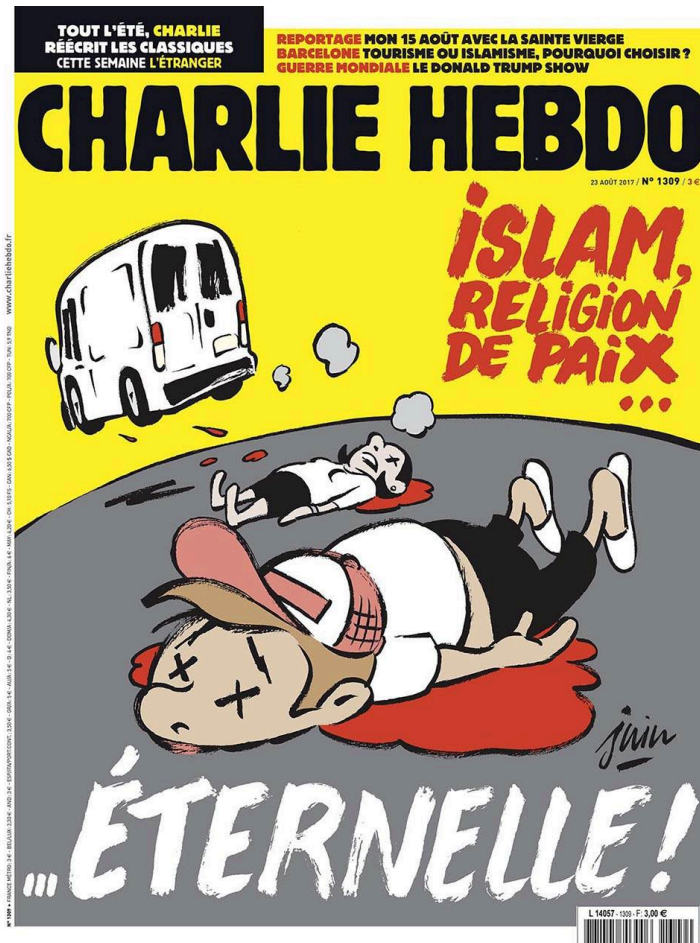

Na Charlie Hebdo

*Over hoe Nederlandse publieke intellectuelen zich
in het debat positioneren*

Bachelorscriptie ASW
Taman Autar
Studentnummer 3284980

Universiteit Utrecht

1

¹ Afbeelding geraadpleegd op 23 augustus 2017, van <https://www.dreuz.info/2017/08/23/charlie-hebdo-islam-religion-de-paix-eternelle/islam-religion-de-paix/>

Abstract

This study focuses on the standpoints of Dutch public intellectuals on western values in the debate after the attack on Charlie Hebdo. Public intellectuals are still widely respected and influential in providing opinions for the public. A qualitative content analysis of selected published articles in national Dutch newspapers and magazines has been conducted, to find out what western values are defended most strongly and if viewpoints defended can be interpreted from the dichotomy universalism vs. particularism (Parsons, 1960), where universalism represents left wing intellectuals and particularism right wing intellectuals.

Results show that the freedom of speech is advocated more strongly than the freedom of religion. Also, the use of the universalism and particularism dichotomy to determine left wing and right wing views on western values gained mixed results, as the argumentative content of standpoints transcends the dichotomy.

Keywords: intellectual – public opinion – universalism – particularism – media – western values – freedom of speech – freedom of religion

Inhoudsopgave

Introductie	4
Probleemstelling	4
Theoretisch kader	5
Wat is een intellectueel?	5
Contextvrije kenmerken	6
Linkse en rechtse intellectuelen	7
Westerse waarden	8
De intellectueel als grensganger	8
Methode	9
Steekproef	9
Procedure	10
Meetinstrumenten en –concepten	10
Betrouwbaarheid en validiteit	11
Analysemethode	11
Resultaten	12
Conclusie	21
Discussie	22
Literatuur	24
Bijlagen	26
Bijlage 1: Contextvrije kenmerken intellectueel	26
Bijlage 2: UVRM	26
Bijlage 3: Originele codeboom	29
Bijlage 4: Aanpassing codeboom	29

Introductie

Op 7 januari 2015, drongen de gebroeders Saïd en Chérif Kouachi het hoofdkantoor van het Franse satirische magazine Charlie Hebdo binnen. Zij openden het vuur op de medewerkers van het magazine, wat leidde tot 12 doden en 11 gewonden (Martinez, 2015). De schutters waren verbonden aan Al Qaeda en de aanleiding voor deze bloedige aanslag was de herhaaldelijk publicatie van spotprenten van de profeet Mohammed.

De hele wereld was geschokt door deze aanslag. In betogingen, vooral in het Westen, betoonden wereldlijke leiders en publiek massaal hun solidariteit met het magazine en marcheerden met posters met de gevleugelde woorden ‘Je suis Charlie’ en online #Je suis Charlie en ook #Je suis Ahmed (verwijzend naar de politieman die door de terroristen werd doodgeschoten.) Met deze slogans werd niet alleen sympathie betoond met de slachtoffers, maar ook steun betuigd jegens de heilig verklaarde westerse waarde van vrijheid van meningsuiting en een liberale opvatting van samenleven, waarin mensen met verschillende waardeoriëntaties vreedzaam samen zouden kunnen leven. Maandenlang wijden kranten, tijdschriften, online media en televisie nieuwsprogramma’s reportages aan het belang van het vrije woord en de noodzakelijk geachte tolerantie hiervoor, ook als dit vrije woord als beledigend wordt ervaren door individuen of groepen.

Mensen die publiekelijk en in voor ieder begrijpelijke taal het woord voeren in deze debatten en meningen neerzetten en proberen te beïnvloeden, noemen we intellectuelen. Zij zijn maatschappelijk betrokken, vrij van professionele dwang en voeren kritisch het woord over problemen van mens en maatschappij (Dielissen, 1989). De publieke intellectueel geniet aanzien en heeft een belangrijke positie in het hedendaagse medialandschap.

Probleemstelling

In deze studie wordt gekeken hoe Nederlandse publieke intellectuelen in de nasleep van de aanslag op Charlie Hebdo posities hebben verwoord in de verdediging van kernwaarden van een liberale, westerse samenleving. Hier wordt deze discussie voor Nederland beschreven en geanalyseerd in het licht van de fundamentele (theoretische) discussie over de veranderende rol van publieke intellectuelen in de moderne tijd (Fureda, 2004; Gabriels, 2001; Dielissen, 1989b)

Het maatschappelijk belang van deze studie is inzicht verschaffen in de wijze waarop centraal geachte kernwaarden of waardeoriëntaties in Nederland publiekelijk worden verdedigd en daarmee een markering plaatsvindt van wat wezenlijk geacht wordt voor onze manier van samenleven. Wetenschappelijk is dit onderzoek relevant, omdat het een bijdrage levert in het reeds decennialange debat over het vermeende einde van de intellectueel (Fassin, 2015; Collini, 2006; Fureda, 2004; Posner, 2001).

Wetenschappelijke artikelen over hoe Nederlandse intellectuelen aankijken tegen de aanslag op Charlie Hebdo zijn schaars. Een uitzondering vormt de bijdrage van de socioloog en publieke intellectueel, Bas van Stokkom (2015), over de premie op het doorbreken van taboes door publieke intellectuelen en de opvatting van Salman Rushdie over Charlie Hebdo en de vrijheid van meningsuiting.

De probleemstelling van dit onderzoek luidt:

Wat is de reactie van Nederlandse publieke intellectuelen op de aanslag op Charlie Hebdo en hoe verdedigen zij westerse kernwaarden ?

Deelvragen die gebruikt zullen worden om deze probleemstelling te beantwoorden zijn:

1. *Welke westerse waarden komen het vaakst voor in het Nederlandse Charlie Hebdo debat?*
2. *Zijn de ingenomen posities in te delen op een links-rechts schaal?*
3. *Vindt er een echt debat over westerse kernwaarden plaats?*
4. *Hoe manifesteren Nederlandse intellectuelen zich als grensgangers?*

Een samenvatting van een eerder uitgevoerde literatuurverkenning over de veranderende rol van intellectuelen gaat vooraf aan een bespreking van de methode van onderzoek. Hierna wordt vervolgd met de resultaten van het onderzoek en worden de belangrijkste bevindingen besproken in het licht van bestaande literatuur en onderzoek.

Theoretisch kader

Wat is een intellectueel?

Vastleggen wat iemand tot een intellectueel maakt is geen eenvoudige zaak. In de volksmond wordt met een intellectueel vaak iemand bedoeld die kritisch is, betrokken, met een wetenschappelijke achtergrond en die een hogere algemene ontwikkeling genoten heeft dan anderen (verschillende online fora, 2017).

Intellectuelen verbinden zich aan een publiek dat zich graag laat informeren. Zij hebben hierin een publiek dienende rol (Koenis, 1992). Vaak wordt aangenomen dat de intellectueel wetenschappelijk geschoold is. Dit hoeft niet zo te zijn. Wanneer de Nederlandse schrijver Arnon Grunberg zijn beschouwingen publiceert in de Volkskrant, is hij een publieke intellectueel die aan het debat deelneemt. Dit terwijl Grunberg zijn middelbare school nooit heeft afgemaakt.

Het woord intellectueel is van Franse origine. Hoewel het woord al gebruikt is door Guy de Maupassant aan het einde van de 19^e eeuw (Reinach, 1901 in Dielissen, 1989b), wordt het woord intellectueel pas aan het begin van de 20^e eeuw in het Franse woordenboek aangetroffen, op het moment dat het proces tegen de voor landverraad veroordeelde joodse kapitein Alfred Dreyfus onder druk van het publiek wordt heropend. Deze zaak staat bekend als de Dreyfus-affaire en de verdedigers van Dreyfus worden door hun tegenstanders ‘intellectuelen’ genoemd, mensen die zich door universele waarden en door hun intellect laten leiden, niet door hun hart of vaderlandsliefde. Hier zien we de klassiek geworden tegenstelling tussen universalisten (intellectuelen) en particularisten of patriotten (Dielissen, 1989b).

Het feit dat publieke intellectuelen deelnemen aan het debat, maakt het dat zij een maatschappelijke rol vervullen. Het is daarom van belang om niet te spreken over de intellectueel als een persoon of een professie, maar als een sociale rol. De manier

waarop iemand deelneemt aan het debat, maakt hem of haar een publieke intellectueel, niet in welke mate hij of zij academisch geschoold is: wanneer de kok als reactie op een artikel in een kwaliteitskrant een ingezonden brief instuurt, maakt dat hem op dat moment een publieke intellectueel.

Een manier om deze rol te definiëren, is gebruik te maken van de begrippen *distantie* en *betrokkenheid*. De Nederlandse filosofen Lolle Nauta en Sjaak Koenis menen beide en onafhankelijk van elkaar dat een houding van gelijktijdige distantie en betrokkenheid deel uit maakt van de intellectuele habitus, van de intellectuele rol.

Onder intellectuele distantie verstaat Nauta het afstand nemen van bestaande kaders en maatschappelijke toestanden middels waarheid en wetenschap. Hij grijpt hierbij terug op het verleden, waar wetenschap vaak tegenover ideologie stond (Nauta, 1992). De maatschappelijke betrokkenheid is datgene wat volgens Nauta de legitimatie van de intellectueel bepaalt. Je sterk maken voor een maatschappelijk doel of je identificeren met een bepaalde klasse of groep staat hierbij centraal.

Koenis meent dat distantie en betrokkenheid op nog een andere manier deel uit maken van de intellectuele rol. Intellectuele distantie is volgens Koenis achterhaald: de distantie die wetenschappers in het verleden hadden tegen ideologen, is stap voor stap ontmanteld in het moderne wetenschapsonderzoek (Koenis, 1992). De intellectueel kenmerkt zich tegenwoordig door een stijl die tot op zekere hoogte begaan is met wetenschap. Om die reden is het volgens Koenis beter om over intellectuele betrokkenheid te spreken binnen de intellectuele rol, waarin de bewerking van ideeën en hun transport van de ene maatschappelijke context naar de andere centraal staat.

Koenis ziet maatschappelijke distantie als onderdeel van de intellectuele rol, omdat intellectuelen volgens hem afstand moeten nemen van bepaalde opvattingen en praktijken die gemeengoed zijn (Koenis, 1992). Volgens Koenis verliest de intellectueel scherpte, op het moment dat deze zich steeds meer opstelt als woordvoerder van bepaalde groepen.

Nauta en Koenis denken beide op hun eigen manier na over de gewenste mate van distantie en betrokkenheid, die voorwaardelijk is voor het vervullen van de intellectuele rol. Hoewel ze zichzelf tegenover elkaar plaatsen, zijn ze het ook duidelijk eens: zowel Nauta en Koenis onderkennen dat de intellectuele rol zich kenmerkt door een spanning tussen distantie en betrokkenheid. Beide ideeën kunnen verenigd worden op een assenstelsel, waarbij de ene as loopt van intellectuele betrokkenheid tot intellectuele distantie en de andere as van maatschappelijke betrokkenheid tot maatschappelijke distantie loopt. Elke intellectueel kan op deze manier geplaatst worden afhankelijk van zijn of haar betrokkenheid en distantie, wat ertoe leidt dat er gemakkelijker gesproken kan worden over een gemeenschappelijke, intellectuele rol.

Contextvrije kenmerken

We kunnen nu zeggen dat de intellectueel een maatschappelijk rol vertolkt, in het spanningsveld van distantie en betrokkenheid, gericht op universeel geachte kernwaarden, kritisch op problemen in de maatschappij. Deze rol vatten wij in navolging van Dielissen (1989) samen in zes contextvrije kenmerken: politieke activiteit volgens de regels van discussiecultuur en gericht op een breed publiek (1), vrij van professionele dwang (2), relatieve autonomie (3), toegankelijke spreek- en schrijfstijl die uitnodigt tot discussie (4), kritische reflectie (5), substantiële rationaliteit en historisch bewustzijn (6). In bijlage 1 worden deze kenmerken inhoudelijk besproken.

Deze zes contextuele kenmerken vatten de rol van intellectueel samen: een onafhankelijke, kritische, doch maatschappelijk betrokken stilist, aanzien genietend van het publiek, rationeel denkend met kennis van de geschiedenis.

Linkse en rechtse intellectuelen

Hebben intellectuelen altijd een linkse politieke signatuur? Vanwege hun kritische grondhouding stellen zij immers met regelmaat bestaande verhoudingen en praktijken ter discussie. Of zijn er ook rechtse intellectuelen? Om deze vraag te beantwoorden wordt eerst ingegaan op het begrippenpaar links en rechts in de politiek.

Het gebruik van links en rechts in de politieke sfeer, stamt af van de periode rond de Franse Revolutie. Destijds werd er gestemd over het beperken van het vetorecht van de koning (Gabriëls, 2001). Degenen die links van de voorzitter in het parlement zaten, stemden tegen het vetorecht, terwijl degenen die rechts van de voorzitter zaten voor stemden. Sindsdien worden progressieven links genoemd en conservatieven rechts. De Dreyfus-affaire speelt ook een rol in het links-rechtsschema, waar destijds de Dreyfusards links genoemd werden en de royalistische, nationalistische anti-Dreyfusards rechts.

Dit betekent echter niet zomaar dat intellectuelen per definitie links zijn. Sommige intellectuelen zijn veranderingsgezind, andere zijn meer behoudend of zelfs reactionair. Dit verschil is inhoudelijk en verwijst naar voorkeuren. Om dit verschil op inhoudelijke gronden scherp in beeld te krijgen wordt hier gebruik gemaakt van het schema van patroonvariabelen dat de Amerikaanse socioloog Talcott Parsons heeft geïntroduceerd (1960).

De patroonvariabelen van Parsons beschrijven hoe actoren zich gedragen in situaties en bestaan uit verschillende dichotomieën. Belangrijk hierbij is dat Parsons spreekt over actoren en rollen: een individu kan, afhankelijk van de situatie, zich verschillend gedragen. Patroonvariabelen hebben betrekking op instituties, rollen, normen en waarden en interacties (Wallace and Wolf, 1995). Van de vijf dichotomieën die Parsons onderscheidt, is er één die het verschil tussen links en rechts het best weergeeft. Dit is de dichotomie 'particularisme – universalisme'. Particularisten gaan ervanuit dat bepaalde groepen specifieke standaarden hebben of verdienen, terwijl universalisten zich inzetten voor een algemene standaard voor iedereen. Met deze dichotomie kunnen we het links-rechtsschema voor intellectuelen inkleuren: rechtse of conservatieve intellectuelen streven in bepaalde gevallen specifieke standaarden voor specifieke groepen na, terwijl linkse, progressieve intellectuelen strijden voor universele waarden. Zo pleit de rechtse intellectueel Thierry Baudet – partijleider en Tweede Kamerlid Forum voor de Democratie – dat de Europese cultuur superieur is aan andere culturen, waarmee hij duidelijk een specifieke standaard aangeeft (Niemantsverdriet, 2016). Een linkse intellectueel zoals wijlen schrijver en publicist Anil Ramdas, was een groot aanhanger van het universalisme. Hij geloofde in het volksverheffingsideaal en in een universele beschaving, waarbij mensen een aantal elementaire regels dienen te hanteren in de openbare samenleving ter fatsoen, zonder dat ze hun hart hieraan hoeven te verbinden (Goris, 2004).

Het historisch voorbeeld van de Franse Dreyfus-affaire en Parsons' patroonvariabelen bieden houvast voor hoe wij linkse en rechtse intellectuelen kunnen onderscheiden. Linkse intellectuelen omarmen een ideologie die uitgaat van universeel geachte standaarden, terwijl rechtse intellectuelen zich haast organisch verbonden voelen met het belang van een historisch of cultureel specifieke groep en

geloven in de (meer)waarde van deze bijzondere groep of gemeenschap – zij zijn met deze voorkeur particularistisch georiënteerd.

Daarbij hebben Parsons' dichotomieën betrekking op inhoudelijke posities, waardeoriëntaties, die men aan kan nemen, niet op vaststaande personae. Dit idee sluit goed aan bij een eerder geconstateerd kenmerk inzake de intellectueel: de intellectueel is geen specifiek iemand, maar een rol, die door iedereen ingenomen kan worden. Intellectueel is men niet, men handelt intellectueel. Het is een vormkenmerk van handelen. Inhoudelijk kunnen intellectuelen uiteenlopende posities innemen en verdedigen, zolang dit naar vorm maar gebeurt volgens de criteria van de kritische spraakcultuur (Pels, 1986).

Westerse waarden

Westerse kernwaarden zijn kernwaarden die historisch hun wortels hebben in de westerse cultuur. Het zijn waarden die afgeleid zijn van de belangrijkste gebeurtenissen uit de westerse geschiedenis, zoals de Renaissance, de Verlichting, maar ook de industrialisering en secularisering. Voorbeelden zijn de vrijheid van meningsuiting, de gelijkheid voor de wet en de vrijheid van godsdienst. Hoewel westers vanuit historisch perspectief, hebben deze waarden in de loop van de 19^e en 20^e eeuw meer en meer een universeel karakter gekregen en zijn zij tegenwoordig gecodificeerd als 'mensenrechten'.

In deze studie wordt gebruik gemaakt van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM), een verklaring bestaand uit 30 artikelen met betrekking tot verschillende mensenrechten. Er is gekozen om aan te sluiten bij de UVRM, omdat deze voornamelijk op basis van westerse waarden en grondwetten opgesteld is (Bronkhorst, 1992) Een uiteenzetting van deze 30 artikelen is te vinden in bijlage 2.

De intellectueel als grensganger

De publieke intellectueel is een generalist, die met zijn of haar kennis de gecompliceerde werkelijkheid poogt te duiden. Maar waartoe wordt de kennis gerekend waar de publieke intellectueel gebruik van maakt?

Volgens de Amerikaanse filosoof Charles S. Peirce is de kennis van de werkelijkheid alleen mogelijk middels symbolen. Dit komt omdat mensen geen directe toegang hebben tot de werkelijkheid, deze is slechts indirect kenbaar, bemiddeld in woorden, begrippen, zinnen en conceptuele schema's (Schuyt, 1995). Kennis wordt opgedaan via kennisvormen. Elke kennisvorm heeft een eigen structuur met eigen wetmatigheden en kenmerken. Het is daarom onmogelijk om te stellen dat de ene kennisvorm beter is dan de andere (Schuyt, 1995). Eigen ervaringen, journalistiek werk of wetenschappelijke kennis zijn stuk voor stuk zelfstandige kennisvormen die allemaal op hun eigen manier een relatie tot de werkelijkheid genieten. Hoe verhouden kennisvormen zich dan tot intellectuelen? Zijn zij anders dan de "doorsnee" vertegenwoordigers uit die kennisvormen? Misschien met een andere stijl, gelijk aan de contextvrije kenmerken die eerder benoemd zijn. Maar voor de rest zijn de kennisvormen ook van toepassing op de intellectueel, afhankelijk van zijn of haar achtergrond. In deze studie wordt 'intellectueel' opgevat als een sociale rol, geen identiteit, maar een parttime-activiteit. Concrete intellectuelen in publieke debatten zijn academicus, journalist, adviseur of bekleden andere professionele rollen. Er is immers geen opleiding die een opmaat is tot intellectueel. Veel intellectuelen dragen de kenmerken uit van de kennisvorm waarvan zij professioneel deel uitmaken. Zo houdt een academicus zich aan de wetenschappelijke reductie van de werkelijkheid, die de werkelijkheid beschrijft in de vorm van begrippen, theorieën en vanuit een

objectief gezichtspunt middels empirische toetsing. De kennisvorm van een journalist bestaat ook uit regels: de journalist hoort objectief te zijn en kan deze bereiken door te streven naar een zo groot mogelijk feitelijk gehalte van verslaglegging (Dielissen, 1989b). Hierbij hoort de journalist te letten op: de scheiding tussen feiten en commentaar, de scheiding tussen verslaggeverij en redactie, het toepassen van hoor en wederhoor en het belichten van verschillende kanten bij een gebeurtenis.

Nu we een aantal voorbeelden van kennisvormen van beroepsgroepen besproken hebben, is het eenvoudiger om te begrijpen waarom de publieke intellectueel ‘vreemd gaat’ of een *grensganger* is. Wanneer de publieke intellectueel een opiniërend stuk schrijft, gebruikt hij alledaagse taal en geeft hij zijn of haar eigen mening. Deze aspecten zijn veelal niet te verenigen met de strikte regels van de kennisvormen waar de schrijver oorspronkelijk aan verbonden is: het is volgens de betreffende kennisvormen uit den boze om als academicus, journalist, adviseur of literator veelvuldig de eigen mening in geschriften uit te dragen. Doet hij dit wel dat wordt hij daarmee een intellectueel – iemand die een standpunt verdedigt middels een opiniërend stuk, een grensganger: hij stapt over de grens van de eigen kennisvorm om, qua inhoud en/of stijl, een eigen bijdrage te leveren.

Methodede

Steekproef

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, zijn opiniërende artikelen uit de bekendste en meest toonaangevende nationale dagbladen en opinietijdschriften geselecteerd.

Gekozen is voor nationale dag- en opinieweekbladen, omdat daarin het vaakst bijdragen staan die waarderend reageren op onderwerpen van publiek belang. Diegenen die participeren in deze debatten volgens de regels van de kritische spraakcultuur, worden hier publieke intellectuelen genoemd. De geselecteerde landelijke dagbladen en opinietijdschriften bieden een breed scala aan onderwerpen en kennen een groot aantal lezers. De signatuur van deze media sluit aan bij publieke discussies als die over de aanslag op het tijdschrift Charlie Hebdo. Bij de keuze voor bladen en tijdschriften is rekening gehouden met het links-rechts politieke spectrum. De verdeling van de geselecteerde bladen is terug te vinden onderstaande tabel:

Tabel 1: Overzicht geselecteerde media

Links/liberaal	Confessioneel	Rechts/conservatief
De Groene Amsterdammer	Nederlands Dagblad	Algemeen Dagblad
Het Parool	Reformatorisch Dagblad	Elsevier Juist
NRC Handelsblad		Elsevier Weekblad
NRC Next		De Telegraaf
Opzij		
Trouw		
De Volkskrant		
Vrij Nederland		

Aanvankelijk zijn de confessionele dagbladen onder rechts/conservatief geschaard, maar na lezing van de eerste bijdragen over Charlie Hebdo in deze bladen, bleek dat

confessionele kranten een geheel eigen signatuur hebben, die een eigen (tussen)categorie rechtvaardigt.

Links/liberale media zijn het meest vertegenwoordigd in deze studie en dat is niet verwonderlijk. Ten eerste omdat er meer linkse dan confessionele en rechtse media in Nederland zijn. Ten tweede omdat de intellectuele habitus zich kenmerkt door een reflecterende houding, die de bestaande verhoudingen kritisch bevragen, een houding die eerder met links- dan met rechtspolitieke opvattingen samenvalt.

Procedure

Middels de digitale krantenbank LexisNexis is gericht gezocht naar artikelen uit bovenstaande media die reageren op de aanslag op Charlie Hebdo. Daarbij is gezocht met de termen “Charlie Hebdo”, in de periode van 7 januari 2015 (de dag van de aanslag) tot 16 januari 2016. De zoektermen zijn zo breed mogelijk gehouden, om er zeker van te zijn dat alle artikelen die op een of andere manier verwijzen naar Charlie Hebdo meegenomen zouden worden in de zoekresultaten. De periode van een jaar en een aantal dagen is ingesteld om terugblikkende artikelen over Charlie Hebdo mee te kunnen nemen in de dataset.

Deze zoektermen leidden aanvankelijk tot meer dan 2.500 artikelen. Om dit aantal te reduceren is er vervolgens gekeken naar relevantie (hoe vaak wordt Charlie Hebdo vermeld per artikel) en is een minimum woordenaantal van 500 als ondergrens gebruikt, zodat korte nieuwsberichtjes zonder opinie uit de steekproef konden worden gehaald. Deze werkwijze heeft geleid tot een resterend aantal van ongeveer 1.400 artikelen. Vervolgens zijn reportages, achtergrondverhalen, beschouwingen en vertalingen – dus alle niet-opiniërende teksten - uit de selectie verwijderd. Zo resteerden 117 opiniërende artikelen. Deze artikelen zijn globaal doorgelezen om te zien in hoeverre deze bruikbaar waren voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Na het weghalen van duplicaten, bleven er 113 artikelen (en ruim 200 pagina's tekst) over voor analyse. De gekozen artikelen zijn opgenomen in de aparte bijlage “Artikelen Charlie Hebdo”.

Meetinstrumenten en -concepten

Om de data te analyseren, is er gebruik gemaakt van a priori codes, gebaseerd op de waarden uit de UVRM en de dichotomie universalisme – particularisme van Parsons' patroonvariabelen. De relevantie van deze codes komt voort uit de literatuurverkenning. De UVRM-waarden voor het codeerschema zijn bepaald op basis van de eerste scan van de artikelen en de verwachting vooraf dat de discussie omtrent Charlie Hebdo in ieder geval gaat over de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van godsdienst. Dit heeft geleid tot de codes *vrijheid van meningsuiting* en *godsdienstvrijheid*, beiden gekoppeld aan de eerdergenoemde dichotomie. Wetenschappelijke en journalistieke beschouwingen over de aanslag op Charlie Hebdo leert voorts dat ook de waarden *gelijkheid* en *gemeenschapsplicht* een rol spelen in de argumentatie (Fassin, 2015). Deze waarden zijn – net als vrijheid van godsdienst en meningsuiting – zowel particularistisch als universalistisch op te vatten. De vooraf vastgestelde codes zijn bruikbaar om de inhoudelijke argumenten van publieke intellectuelen scherp in beeld te krijgen. Tegelijkertijd is het ook interessant om te kijken in hoeverre publieke intellectuelen emotioneel betrokken zijn bij de nasleep van de aanslag op Charlie Hebdo. Om deze emotionele betrokkenheid te kunnen bepalen, is de code *felheid* geoperationaliseerd, waarmee een bepaalde emotie zoals woede of angst of stevig taalgebruik aangegeven kan worden.

In bijlage 3 is per code een operationalisering gegeven.

Tijdens het coderen bleek dat een hoofdcode met bijbehorende sub-codes niet helemaal geschikt was om toonaangevende informatie te vatten. Bij het analyseren van de argumenten met betrekking tot de vrijheid van meningsuiting, kwam een bepaald argument veelvuldig naar voren dat noch helemaal universalistisch noch particularistisch was. Publieke intellectuelen spreken in de artikelen regelmatig over de vrijheid van meningsuiting in combinatie met verantwoordelijkheid: men mag alles zeggen, maar men hoeft niet altijd alles te zeggen. Het betreft dus een argument voor de vrijheid van meningsuiting voor iedereen, maar ook rekening houdend met de ander. Na het veelvuldig tegenkomen van dit argument, is de hoofdcode *vrijheid van meningsuiting* aangepast. In bijlage 4 is te zien op welke manier dit gebeurd is.

Betrouwbaarheid en validiteit

De interne validiteit van deze studie wordt op meerdere manieren gewaarborgd. In de eerste plaats is gekozen voor media van verschillende politieke kleur en uiteenlopende waardeoriëntaties. Links en rechts, liberaal en conservatief en verschillende geloofsovertuigingen zijn vertegenwoordigd. Ook de externe validiteit van deze studie is groot. We verwachten dat de positie(s) van Nederlandse intellectuelen, zeker waar het de reactie(s) op de aanslag op Charlie Hebdo, kenmerkend is voor intellectuelen in omliggende landen, mogelijk zelfs de hele westerse wereld.

Wat de betrouwbaarheid ten goede komt, is dat het samenstellen van de artikelen en het uitvoeren van de analyse gedaan is met een tweede onderzoeker. Zo is de codeboom goed bediscussieerd en is er simultaan gecodeerd, om te zien in hoeverre dezelfde uitkomst naar voren gekomen is. Daarnaast is het coderen in twee stappen uitgevoerd: eerst op papier met markers, daarna gedigitaliseerd middels NVivo. De reden hiervoor is de grote hoeveelheid data: bij het digitaal coderen van een groot aantal pagina's, is het gemakkelijker fouten te maken. Pagina's kunnen verspringen zonder dat je het doorhebt. Daarom is er eerst gekozen om te coderen op papier, om vervolgens de passages over te nemen in NVivo. Een bijkomend voordeel van deze werkwijze is dat er zo meerdere keren nagedacht wordt tijdens het coderen. Het is weleens voorgekomen dat tijdens de digitale invoering bepaalde fragmenten bij nader inzien toch beter onder een andere code ondergebracht konden worden. Gecodeerde fragmenten worden hiermee dubbel gecontroleerd.

Analysemethode

Het onderzoek wordt uitgevoerd middels een kwalitatieve, directe inhoudsanalyse. Dit houdt in dat het onderzoek de theorie als uitgangspunt heeft en codes zowel vooraf als tijdens de analyse geformuleerd worden (Hsieh & Shannon, 2005). De theorie als uitgangspunt is gebaseerd op de eerdergenoemde waarden uit de UVRM en de dichotomie uit Parsons' patroonvariabelen (Parsons, 1960). Deze leveren bruikbare codes om het analyseproces vorm te geven. Het feit dat codes tijdens het analyseproces aangepast en nieuw gevormd kunnen worden, maakt het een flexibele en daarmee handige onderzoeksmethode.

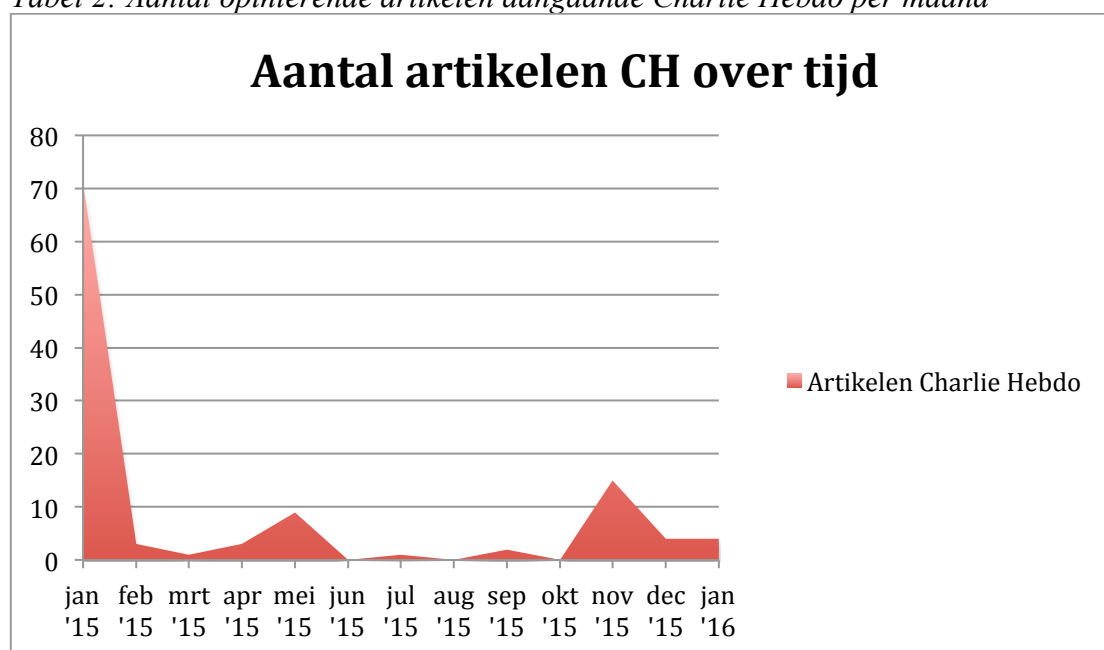
Resultaten

In deze sectie wordt de uitkomst van de kwalitatieve directe inhoudsanalyse van de selectie opiniërende artikelen gepresenteerd. Eerst zullen enkele algemene kenmerken van de artikelen besproken worden: de verschijningsmaanden met het hoogste aantal bijdragen en een top tien van intellectuelen met de meeste bijdragen. Hierna volgt een overzicht van de meest gebruikte codes en de uitleg daarbij. Als laatste worden een aantal specifieke relaties tussen gecodeerde passages en de publieke rol van intellectuelen in het Nederlandse Charlie Hebdo debat besproken.

Aantal artikelen per maand

Het overgrote deel van de artikelen over de aanslag op Charlie Hebdo verschenen in de maand van de aanslag, als de gebeurtenis nog vers in het geheugen ligt.

Tabel 2: Aantal opiniërende artikelen aangaande Charlie Hebdo per maand

Hierna neemt het aantal artikelen sterk af. Verder vallen twee pieken in de grafiek op, respectievelijk in mei en in november. Dit is niet heel vreemd. Mei is de maand van Bevrijdingsdag, een dag waarbij men tot bezinning komt en stilstaat bij het feit dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. Met dit in het achterhoofd is het niet verwonderlijk dat intellectuelen terugblikken op Charlie Hebdo, daar deze aanslag gezien wordt als een aanval op de vrijheid. De piek in november mag evenmin verbazen, daar op 13 november 2015 een aantal terroristische aanslagen plaatsvonden in Parijs. In de bijdragen van november worden deze in relatie gebracht met de aanslag op Charlie Hebdo om beter te begrijpen wat hier gaande is.

Intellectuelen per beroepsgroep

In de literatuurverkenning werd gesteld dat intellectuelen een sociale rol vertolken, één die niet samenvalt met een specifieke beroepsgroep. Om te zien of deze aanname juist is, is de professionele achtergrond van de auteurs van de opinieartikelen over Charlie Hebdo in kaart gebracht.

Tabel 3 : Intellectuelen per professionele achtergrond

Beroepsgroep	% aantal bijdragen
Journalist	50.1%
Academicus	24.2%
Auteur	13.3%
Overig	12.4%

Wat opvalt, is dat de helft van de bijdragen afkomstig is van journalisten. Dit betekent dat journalisten de dominante groep zijn in het discours. Verder zijn academici voor ongeveer een kwart vertegenwoordigd in het debat, wat hen de tweede groep qua grootte maakt. Auteurs, opgevat als beroepsschrijvers, vormen de derde groep en er is een restgroep met verschillende professionele achtergronden, van student tot cabaretier. Hoewel deze ‘break down’ de thesis bevestigt dat de rol van intellectueel niet samenvalt met een specifieke beroepsgroep, zien we tegelijkertijd dat een bovengemiddelde geletterdheid een voorwaarde lijkt om aan publieke debatten deel te nemen. Zeker waar het zoals in deze studie debatten betreffen die in landelijke, geschreven media plaatsvinden. De instapdrempel voor publicatie in deze media is tamelijk hoog en vraagt van de deelnemer een behoorlijke uitdrukkingsvaardigheid in de Nederlandse taal. Daarmee is het niet verwonderlijk dat deelnemers met een hogere opleiding of mensen die uit hoofde van hun professie met het geschreven woord omgaan in deze debatten oververtegenwoordigd zijn.

Top tien meest bijdragende intellectuelen

Het is interessant om te zien of er intellectuelen in Nederland zijn die vaker bijdragen leveren dan anderen in het Charlie Hebdo debat. De volgende tabel geeft weer in hoeverre intellectuelen meer dan één bijdrage hebben geleverd aan het debat:

Tabel 4: Overzicht meest bijdragende intellectuelen

Publieke intellectueel	Medium	Aantal bijdragen
Bas Heijne	NRC Handelsblad, NRC Next	5
Sylvain Ephimenco	De Volkskrant	4
HJA Hofland	De Groene Amsterdammer	4
Abdelkader Benali	De Volkskrant, NRC Handelsblad	2
Sjoerd de Jong	NRC Handelsblad	2
Sjirk Kuijper	Nederlands Dagblad	2
Gerry van der List	Elsevier Weekblad, De Telegraaf	2
Harrie Nijen-Twilhaar	De Telegraaf	2
Martin Sommer	De Volkskrant	2
Sebastien Valkenberg	NRC Handelsblad	2

Dat Bas Heijne deze lijst aanvoert, mag geen verrassing zijn. Bas Heijne is een gerespecteerd intellectueel en heeft daarnaast het voordeel dat hij zowel voor het NRC Handelsblad als voor de NRC Next schrijft, zodat hij meer ruimte heeft om zijn reflecties te publiceren.

Ephimenco en Hofland volgen Heijne met vier bijdragen, wat evenmin verwonderlijk is, gezien beide wekelijks columns schrijven voor respectievelijk De Volkskrant en De Groene Amsterdammer.

Wat als laatst nog vermeld kan worden, is dat bovenstaande auteurs samen maar met 27 artikelen bijdragen aan het debat rondom Charlie Hebdo, wat minder dan een kwart van alle artikelen is. Er mag daarom geconcludeerd worden dat het debat breed gevoerd is, met ruimte voor vele stemmen.

Opvallend aan deze lijst, is dat het overgrote deel van meest contribuerende intellectuelen witte mannen zijn. Kijken we evenwel naar het totaal aantal bijdragen van vrouwen en migranten, dan zien we dat deze voor ongeveer een derde deel uitmaken van de selectie, zoals weergegeven in de volgende tabel:

Tabel 5: Verdeling bijdragende intellectuelen aan hand van gender en afkomst

Verdeling contribuanten	%
Man/vrouw	81.4/18.6
Autochtoon/allochtoon	84.7/15.3

Te zien is dat percentages *vrouw* en *allochtoon* samen ongeveer een derde deel uitmaken van de contribuanten, waarbij uiteraard rekening gehouden is met het feit dat een aantal contribuanten zowel vrouw als allochtoon is. Hierbij moet nog even geduid worden dat bij de verdeling *autochtoon/allochtoon* de culturele erfenis van de contribuant centraal staat, aangezien alle contribuanten beschikken over de Nederlandse nationaliteit. Al met al bevestigen deze gegevens dat het debat ruimte biedt aan meerdere stemmen, ook al domineren autochtone mannen in dit debat. Dat de meerderheid van de contribuanten geen professionele debater is, bevestigt dat de intellectueel meer een roeping dan een beroep is: de variëteit in kenmerken van de deelnemers laat zien dat iedereen – ongeacht beroep, geslacht of etniciteit - zich geroepen mag en kan voelen om deel te nemen aan het publieke debat.

Niet geheel verrassend, is dat geloof een rol speelt in het debat. De aanslag is immers geclaimd in naam van de islam en sommigen stellen dat de islam een gewelddadige religie of ideologie is (van Blokland, 2015). Wat opvalt is dat, met uitzondering van de Frans-Algerijnse christen Ephimenco, alle deelnemende migranten in het debat van islamitische afkomst zijn. Klaarblijkelijk voelen zij zich aangesproken om weerwoord te geven op een aanslag die in naam van hun religie is gepleegd (van Blokland, 2015). Dat intellectuelen met een christelijke achtergrond ook bijdragen aan de discussie, mag evenmin verrassen. Deels omdat in de analyse twee christelijke kranten, Nederlands Dagblad en het Reformatorisch Dagblad zijn meegenomen, deels omdat ook christenen zich aangesproken voelen als mensen generaliserende stukken schrijven die aanhangers van een religie over een kam scheren.

Verdeling codes over de artikelen

Na het coderen van alle artikelen volgens de codeboom, ontstaat de volgende verdeling:

Tabel 5 : Frequentie per code

Code	Aantal keer
Felheid	46
Gelijkheid, particularisme	73
Gelijkheid, universalisme	66

Gemeenschapsplicht, particularisme	69
Gemeenschapsplicht, universalisme	20
Godsdienstvrijheid, particularisme	75
Godsdienstvrijheid, universalisme	35
Vrijheid van meningsuiting, absoluut	128
Vrijheid van meningsuiting, relatief	80
Vrijheid van meningsuiting, particularisme	26

Algemene bespreking per code

Dat de code *vrijheid van meningsuiting, absoluut* het meest naar voren komt is geen verrassing. Na de aanslag op Charlie Hebdo, gaven verschillende media als eerste reactie dat hier sprake was van een aanslag op de persvrijheid. Aanvankelijk was de heersende toon in de media bovenal dat de persvrijheid nooit verloren mocht gaan en deze ten allen tijde verdedigd dient te worden. Een voorbeeld hiervan: “Het vrije woord moet je in het publieke domein opeisen en er luid je stem laten horen: zo vier je steeds opnieuw de revolutionaire bevrijding van kerk en feodale structuren.” (Annette Jansen, Trouw, 24 januari 2015).

Wat nog meer opvalt, is dat – uitgezonderd de vrijheid van meningsuiting – per waarde de particularistische visies de overhand hebben. De verklaring hiervoor is dat contribuanten vaststellen dat er verschillen zijn tussen mensen, beschavingen en opvattingen. Zo zijn er auteurs die stevast de islam tegenover de liberale democratie stellen, verduidelijkt met het volgende citaat: “Het geloof in de superioriteit van het westerse model wijst niet op gebrek aan realiteitszin of hooghartigheid”(Gerry van der List, Elsevier Weekblad, 28 november 2015). Een ander particularistisch argument van gelijkheid, is te vinden met betrekking tot hoe men kijkt naar de aanslagplegers. Zo schrijft iemand: “Voor ons zijn het ‘gekken’ of ‘sociaal teleurgestelden’.”(Bastiaan Rijkema, NRC Handelsblad, 16 december 2015). Hiermee maakt de schrijver duidelijk dat hij de aanslagplegers buiten de maatschappij plaatst, in plaats van als product te zien van diezelfde maatschappij.

De particularistische argumenten voor gemeenschapsplicht werken twee kanten op. Rechtse contribuanten stellen vooral dat moslims zich niet als de gebeten hond moeten gedragen en zich dienen aan te passen aan de samenleving waarin zij leven, wat goed naar voren komt in het volgende fragment: “Moslims moeten de slachtofferrol afwerpen, niet blijven zeuren dat ze altijd in de verdomhoek worden gedreven.”(Janny Groen, De Volkskrant, 16 november 2015). Moslims worden in dit argument ervan beschuldigd dat ze niet genoeg meedoen in de maatschappij.

Tegelijkertijd is er ook een particularistisch argument voor gemeenschapsplicht die moslims in een beter daglicht stelt. Zo wordt er geschreven: “Wij in Nederland moeten ons aan dit voorbeeld spiegelen en als moslimgemeenschap massaal de strijd aangaan met IS. Wij zijn dat verplicht aan de samenleving waarvan wij deel uit maken.”(Ibrahim Wijbenga, Het Parool, 10 januari 2015). Hier spreekt een islamitische intellectueel zich uit over wat voor taak moslims op zich moeten nemen. Het valt op dat beide argumenten particularistisch zijn, maar verschillen in toon.

Met betrekking tot de particularistische visie op godsdienstvrijheid, beschrijven intellectuelen aan de ene kant dat de islam niet compatibel is met de Nederlandse samenleving of dat de islam geen godsdienst maar een ideologie is. Zoals dit citaat laat zien: “En dan in het commentaar van donderdag: daarin heb ik de islam een valse godsdienst genoemd, en de profeet Mohammed een gif mengende dwaalleraar.” (Sjirk

Kuijper, Nederlands Dagblad, 10 januari 2015). De felheid in dit argument komt sterk naar voren.

Aan de andere kant zijn er ook particularistische argumenten met betrekking tot godsdienstvrijheid die het verschil tussen de islam en het Westen beschrijven, zonder de islam onderuit te halen: “Een sterk punt van de religie (islam, Autar) is zeker dat ze een overzichtelijk beeld biedt van goed en kwaad alsmede een helder stelsel van geboden en verboden, gekoppeld aan een heerlijk vooruitzicht op een plek in het paradijs. Het westers alternatief steekt daar ogenschijnlijk wat schamel bij af.”(Gerry van der List, Elsevier Weekblad, 28 november 2015). Interessant om te zien is hoe de auteur namens het Westen spreekt – en daarmee particularistisch optreedt – en daarbij de hand in eigen boezem steekt. Het Westen is volgens deze intellectueel helemaal niet zo superieur aan de islam.

Wat met deze voorbeelden geïllustreerd wordt, is dat particularistische argumenten niet eenzijdig zijn. Natuurlijk heeft een deel van de argumenten een sterk “eigen volk eerst” gehalte, waarbij het Nederlandse/westerse volk met westerse opvattingen en idealen superieur wordt geacht aan de rest van de wereld. Tegelijkertijd zijn er ook particularistische argumenten van meer genuanceerder aard, waarbij auteurs opmerken dat er verschillen zijn tussen het Westen en de islam, maar dat door een positieve grondhouding en kritische reflectie het wederzijds onbegrip en wantrouwen afgezwakt kan worden.

Hieronder volgen een aantal voorbeelden van de codes felheid, de universalistische visies en de overige argumenten voor de vrijheid van meningsuiting:

Felheid: “als een soort symbolische middelvinger”(Gerry van der List, Elsevier Weekblad, 28 november 2015), “Laten we de daders nooit groter maken dan ze zijn: zonder kalasnikovs zijn het treurige figuren met een Rambocomplex met als voorwendsel geboden uit de Koran”(Jochem van den Berg, Het Parool, 10 januari 2015).

Gelijkheid, universalisme: “Maar de meerderheid van de moslims in de meeste Europese landen zijn burgers die in Europa zijn geboren en getogen. Met andere woorden, ‘zij’ zijn ‘wij’.”(Cas Mudde, NRC Handelsblad, 9 januari 2015), “Als je bereid bent de moeite te nemen om door de ogen van die ander te kijken – of die ander nu jood, homo, moslim, Roma, wat dan ook is.”(Sebastien Valkenberg, NRC Handelsblad, 12 december 2015).

Gemeenschapsplicht, universalisme: “Net zoals ‘zij’ dus in ‘ons’ land leren leven, moeten ‘wij’ onder ogen zien dat het nu ook ‘hun’ land is.”(Cas Mudde, NRC Handelsblad, 9 januari 2015), “Een samenleving kan alleen een wij-samenleving zijn indien iedereen er zijn overtuiging inbrengt, in plaats van die thuis te laten.”(redactioneel commentaar, Nederlands Dagblad, 2 januari 2016).

Godsdienstvrijheid, universalisme: “Dit is wat we als christenen in Nederland moeten uitdragen: de geloofsvrijheid die ons land gestempeld heeft door alle geloofstwisten heen. De juridische tolerantie ten aanzien van elke godsdienst.”(Corry-Anne Everse, Reformatorisch Dagblad, 15 september 2015) “Onder meer door religieuze minderheden, zoals de islamitische, alle denkbare rechten en vrijheden te verlenen. Moslims moeten het Westen kunnen waarderen omdat aanhangers van alle

godsdiensten hier de gelegenheid hebben hun geloof vrijelijk te belijden.”(Gerry van der List, Elsevier Weekblad, 28 november 2015).

Vrijheid van meningsuiting, relatief: “We kunnen niet doen alsof we niets te maken hebben met de gevoeligheden van moslims en simpelweg luider roepen dat binnen onze landgrenzen de vrijheid van meningsuiting alles bepaalt.”(Elma Drayer, VN, 14 februari 2015), “Natuurlijk, vrijheid van meningsuiting en zo, en je mag alles zeggen en tekenen, maar moet je dat dan ook doen?”(Roelf Jan Duin, Het Parool, 31 december 2015).

Vrijheid van meningsuiting, particularistisch: “De vrijheid van meningsuiting wordt dus helemaal niet ingezet om het recht van iedereen op hun opvatting te verdedigen, maar als politiek instrument om moslims te leren de ‘juiste’ opvatting te krijgen.”(Martijn de Koning, De Volkskrant, 17 januari 2015), “We zijn voor het vrije woord, zoals we na de Charlie Hebdo-aanslag andermaal hebben geclaimd, maar enkel voor de vrijheid van het woord dat ons bevalt.”(Zihni Özdil, NRC Handelsblad, 17 januari 2015).

Nu de eerste bevindingen gepresenteerd zijn en de codes globaal besproken zijn, wordt nu ingegaan op inhoudelijke relaties tussen de argumenten en de mate van felheid ervan.

Felheid

Onder felheid wordt hier een bepaalde emotionele betrokkenheid verstaan die boven komt in het gebruik van stevige bewoordingen en overdrijvingen. Het citaat met het Rambocomplex illustreert de felheid van het debat. Met betrekking tot het tijdschap in de felheid van het debat zijn er twee opvallende uitkomsten:

- Direct na de aanslag op het kantoor van Charlie Hebdo in januari, is de felheid meer aanwezig dan daarna. Van de 46 passages die als zodanig gecodeerd zijn, zijn maar liefst 26 passages – meer dan de helft - afkomstig van artikelen uit januari 2015. Onlogisch is dit niet, omdat de emotie overheerst waar de gebeurtenis nog vers op het netvlies staat. Dit zie je terug in de toon van het debat. Daarnaast is januari 2015 de verschijningsmaand met de meeste artikelen.
- Rechtse intellectuelen kleden hun standpunt het meest in felle bewoordingen. Veertien van de zesenzeventig passages zijn afkomstig van bijdragen in rechtse media. Op het eerste gezicht lijkt dit niet zo bijzonder omdat het slechts een derde van het totaal aantal passages betreft. Toch is dit een aanzienlijk aantal en een opvallende uitkomst, daar het aantal bijdragen in de linkse media in dit onderzoek twee keer zo groot in aantal is.

Confessionele media ver vooruit

In de eerste maanden na de aanslag op Charlie Hebdo zijn de gepubliceerde reacties emotioneel en fel. Zowel linkse als rechtse intellectuelen zijn woedend of angstig en verdedigen de absolute vrijheid van meningsuiting luidkeels. Zo luidt een passage van Willem Schinkel in het NRC Handelsblad van januari 2015: “De vrijheid waarvoor zij op de bres stonden, moet nu meer dan ooit verdedigd worden als een kernwaarde van

onze beschaving.”. In Elsevier Juist, januari 2015, schrijft Gerry van der List: “Een weigering vrijheden op te offeren, vormt een cruciaal onderdeel van de juiste strategie.”

Maar al in de maand van de aanslag, namen auteurs uit de confessionele media een meer relativistisch standpunt met betrekking tot de vrijheid van meningsuiting in. Op 8 januari stond geschreven in het Reformatorisch Dagblad: “Vrijheid van meningsuiting is een groot, belangrijk goed, maar ze is niet onbeperkt.”, Deze relativiserende argumenten vind je in linkse en rechtse media pas maanden na de aanslag.

De voornaamste reden voor het relativistisch standpunt in confessionele media als het gaat om het innemen van de vrijheid van meningsuiting, is dat confessionele media godsdienstvrijheid hoog in het vaandel hebben staan. Intellectuelen schrijvend voor deze media, reflecteren op de eigen religie: “En trouwens, ook de naam van Jezus is misbruikt om geweld en gruweldaad te legitimeren, dus laten we onszelf niet verheffen.” (Sjirk Kuijper, Nederlands Dagblad, 10 januari 2015).

Verhouding links/rechts in de vrijheid van meningsuiting

De eerste maand na de aanslag uitgezonderd, pleiten vooral linkse intellectuelen voor een relatieve visie op de vrijheid van meningsuiting. Een citaat dat dit duidelijk maakt: “Uiteraard zijn er grenzen aan de vrijheid van meningsuiting. Provoceren of kwetsen mag op zichzelf geen doel zijn voor de nieuwssectie van de krant.”(Annieke Kranenberg, De Volkskrant, 10 januari 2015).

Deze houding tegenover de vrijheid van meningsuiting past goed bij linkse intellectuelen, aangezien zij sneller dan rechtse intellectuelen onderkennen dat ieder mens gelijk is en dat een samenleving bestaat uit sterkere en zwakkere groepen.

De houding van rechts tegenover de vrijheid van meningsuiting is niet zo eenduidig. Rechtse intellectuelen proberen zich met veel bombarie te presenteren als vertegenwoordigers van absolute vrijheid van meningsuiting. Maar als je tussen de regels doorleest, zie je in feite dat zij meer een particularistische opvatting voorstaan: het is ‘onze’ vrijheid van meningsuiting en ‘zij’, in dit geval de moslims, dienen zich hieraan aan te passen. Een citaat dat dit goed illustreert: “Eerder dit jaar was er de aanslag op Charlie Hebdo - op de vrije pers, de vrije meningsuiting. Eventjes waren demonstranten wereldwijd allemaal ‘Charlie’. Waarna het schaamteloze ‘maar’-fetisjisme begon. Dat ‘maar’ dat geen relativering brengt, maar domheid en agressie een discussie inramt. ‘Maar’: ze hadden die cartoons niet mogen tekenen. ‘Maar’: moslims beledigen mag niet. ‘Maar’: ironie moet aan banden. ‘Maar’: de islam is vrede. ‘Maar’: Charlie verdedigen is racisme.” (Frans Schrader, De Telegraaf, 16 november 2015).

Interessant om te zien is dat de schrijver, een rechtse intellectueel, eerst schrijft over de vrijheid van meningsuiting in algemene zin. Het lijkt alsof hij verdedigt voor iedereen en deze als universele waarde ziet. Maar direct daarna volgen redenen om aan te geven dat zijn mond gesnoerd wordt op het moment dat hij iets negatiefs over de islam wil zeggen. Hij vindt dat dit gewoon moet kunnen en dat de moslims hiermee maar moeten leren omgaan. Dit is eerder een particularistische dan een absolute visie op de vrijheid van meningsuiting.

Overigens geven linkse intellectuelen aardig wat weerwoord op deze positie. Zo klinkt het uit hun mond: “De vrijheid van meningsuiting wordt dus helemaal niet ingezet om het recht van iedereen op hun opvatting te verdedigen, maar als een politiek instrument om moslims de te leren de ‘juiste’ opvatting te krijgen.”(Martijn de Koning, De Volkskrant, 17 januari 2015).

Links vs. rechts met betrekking tot gemeenschapsplicht en gelijkheid

Het mag geen verrassing heten dat rechtse intellectuelen vaker een meer particularistische dan universalistische visie hanteren als het gaat om gemeenschapsplicht. Het zijn volgens rechtse intellectuelen vooral moslims die zich moeten aanpassen aan de Nederlandse samenleving. Een citaat dat dit verduidelijkt is: “Er zijn moslims, en het zijn geen zeldzame individuen, die onze samenleving niet accepteren en er veel voor overhebben om die te verbouwen.” (Bart Jan Spruyt, Nederlands Dagblad, 9 januari 2015). Hier zien we dat deze auteur moslims als vijanden ziet van de Nederlandse maatschappij en zich harder zouden moeten inspannen om uitdrukking te geven aan hun gemeenschapsplicht. Deze (rechtse) auteur maakt hiermee onderscheid tussen ‘gevestigden’ (mensen zoals wij) en ‘buitenstaanders’ (hier: moslims), wat een particularistische opvatting illustreert.

Links gebruikt ook particularistische argumenten, maar subtieler: “Dit (westerse, Autar) klimaat is iets wat we krachtig moeten beschermen.” (Matthijs van de Burgwal, De Volkskrant, 7 januari 2016). Er wordt hier gesproken over een specifiek klimaat dat bij de Nederlandse samenleving zou horen, wat feitelijk geen universalistisch standpunt is.

Over het algemeen zijn linkse intellectuelen niettemin universalistisch ingesteld met betrekking tot gemeenschapsplicht en gelijkheid. Iedereen hoort volgens deze waardeoriëntatie bij de samenleving en iedereen is gelijk: “Ik denk dat we geen afstand moeten nemen van radicaliserende moslims. We moeten juist ondubbelzinnig zijn en erkennen dat zij deel van ons zijn.” (Laila Ezzeroili, De Volkskrant, 10 januari 2015)

Verhouding vrijheid van meningsuiting vs. vrijheid van godsdienst

Een ondubbelzinnige uitkomst van de analyse is hoe vrijheid van meningsuiting zich tot de vrijheid van godsdienst verhoudt.

Auteurs die voor een absolute vrijheid van meningsuiting zijn, hebben vaak een particularistische visie op godsdienstvrijheid. Dit is niet vanzelfsprekend, omdat een totale vrijheid van meningsuiting religie niet hoeft uit te sluiten, zolang maar alles gezegd mag worden. Tegelijkertijd wordt er door deze auteurs voortdurend een koppeling gemaakt met een – in hun ogen – intolerante islam die geen kritiek duldt. Deze intellectuelen vinden dat de islam zich moet aanpassen aan de westerse wereld en zich open dient te stellen voor kritiek ook als deze ongezoeten is.

Linkse auteurs hangen meer een relatieve vorm van de vrijheid van meningsuiting aan, wat aansluit bij hun waardeoriëntaties van gelijkheid en respect voor iedereen, ongeacht afkomst, geslacht of religie. Deze intellectuelen onderkennen dat moslims in de hoek zitten waar de klappen vallen en dat ieder mens zorgvuldig zijn woorden moet kiezen om niet onnodig olie op het vuur te gooien: “De schrijvers zeggen pal te staan voor de vrijheid van meningsuiting, maar dat betekent niet dat ze een blad willen eren dat zich aan racistische stereotypen bezondigt en dat met cartoons van de profeet Mohammed de hetze opvoert tegen een al gediscrimineerde islamitische minderheid.”

Debat

Het format van de artikelen is veelal een op zichzelf staande tekst waarin de opvattingen van één intellectueel centraal staan. Toch zijn er ook twistgesprekken en interviews meegenomen in de analyse, waarbij intellectuelen op elkaar reageren middels een converserende stijl. Maar ook los van rapportages van groepsinterviews, citeren auteurs soms ook andere stukjesschrijvers. Twee intenties springen daarbij in

het oog: óf de schrijver gebruikt het citaat om het eigen argument te versterken, óf de intellectueel gebruikt het citaat om een tegengesteld argument te verzwakken. Een voorbeeld van het eerste is:

“Hoezo dus, 'wij zijn Charlie'? Als de normen van fatsoen, de lange tenen en het ego opspelen is een rectificatie, weerwoord of schadevergoeding zó afgedwongen. Politicoloog Cas Mudde legde er op vrijdag in een mooi tegendraads stuk op de opiniepagina de vinger op.” (Folkert Jensma, NRC Handelsblad, 10 januari 2015).

De intellectueel haalt hier een andere discussiant aan, om zijn eigen positie dat niet iedereen Charlie is, extra kracht te geven. Een sterk voorbeeld waarbij de ene intellectueel meerdere andere intellectuelen bekritiseert, is:

“Holle retoriek is, geen misverstand daarover, van alle tijden (...) Een bloemlezing uit al het moois waartoe ik de laatste weken heb horen oproepen: meer liefde voor onze vijand (filosoof Ruud Welten), meer redenen voor minderheden om te leven (publicist Ian Buruma), in een gezamenlijke dialoog werken aan onderling vertrouwen en verbondenheid (filosofe Joke Hermsen), meer gelijkheid en broederlijkheid (schrijver David Van Reybrouck).”(Sebastien Valkenberg, NRC Handelsblad, 12 december 2015).

Hier komt sterk naar voren dat de intellectueel naar anderen verwijst op een negatieve manier. Hij classificeert de bijdragen van deze intellectuelen als holle retoriek, om aan te geven dat hij het bij het rechte eind heeft. De eerder beschreven discussiecultuur die kenmerkend is voor de publieke intellectueel, komt hier duidelijk naar voren.

Conclusie

De resultaten van de inhoudsanalyse zijn veelzijdig. Ingenomen posities van intellectuelen beslaan inhoudelijk meer waarden dan de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van godsdienst. Zo blijkt het dat ook de waarden gelijkheid en gemeenschapszin een aanzienlijke rol spelen in het Charlie Hebdo debat.

Vrijheid van meningsuiting het meest verdedigd, godsdienstvrijheid minder

Vooraf werd verwacht het debat over Charlie Hebdo vooral zou gaan over de vrijheid van meningsuiting en godsdienst. Tussen deze twee waarden gaat het Nederlandse debat toch vooral over de vrijheid van meningsuiting en minder vaak over de godsdienstvrijheid. Posities rondom de universele waarde van gelijkheid worden ongeveer in dezelfde mate aangedragen door deelnemers aan het debat.

Inhoudelijke verschillen links vs. rechts, maar niet altijd op basis van universalisme vs. particularisme

Een opvallende uitkomst van deze studie is dat linkse intellectuelen met betrekking tot westerse waarden niet altijd universalistische standpunten innemen, en rechtse intellectuelen niet altijd particularistische posities. De waarden waar de polen ‘universalisme – particularisme’ wel passend lijken, zijn die momenten waar het gaat om gelijkheid en vrijheid van meningsuiting. Welbeschouwd is vrijheid van meningsuiting de enige waarde waar linkse en rechtse intellectuelen eenduidig verschillen in hun posities. Uitgezonderd de maand van de aanslag, waarin iedereen de vrijheid van meningsuiting in ferme taal verdedigde, nemen linkse intellectuelen vaker een relatieve positie in en rechtse intellectuelen meer een particularistische. Voor de waarden gemeenschapsplicht en godsdienstvrijheid voeren particularistische posities de boventoon, dit zowel bij linkse als rechtse intellectuelen. Het verschil zit hem in de argumentatie voor de ingenomen positie. Zo vinden linkse en rechtse intellectuelen met betrekking tot de gemeenschap over het algemeen dat moslims in Nederland een hogere mate aan gemeenschapsplicht hebben. Zij hebben iets uit te leggen aan de Nederlandse samenleving. Rechtse intellectuelen vinden dit echter omdat naar hun mening de islam niet verenigbaar is met moderne westerse waarden en moslims hun best moeten doen om ‘bij te blijven’, terwijl linkse intellectuelen stellen dat moslims – ten opzichte van hun medeburgers - juist een mooie taak hebben in het debat om zich uit te spreken tegen de aanslag.

Debat

Er vindt rondom de aanslag op het satirisch tijdschrift Charlie Hebdo in Nederland een heus debat plaats. De regels van de kritische discussiecultuur volgend, reageren Nederlandse intellectuelen op elkaars posities, waarbij men elkaar zowel prijst als beschimpt.

Grensganger

Zoals verwacht, zijn intellectuelen die deelnemen aan het debat grensgangers. Driekwart van de deelnemers aan het debat is journalist of academicus, en kiest met het opinieartikel voor een format dat een stijlbreuk inhoudt met de kennisvorm waarbinnen zij beroepshalve publiceren.

Samenvattend antwoord op de onderzoeksvraag

De analyse van de interventies door Nederlandse intellectuelen in landelijke geschreven media geeft een helder beeld van de (westerse) waarden die worden

verdedigd in reactie de aanslag op het satirisch magazine Charlie Hebdo. Publieke intellectuelen verwoorden en verdedigen als ‘grensgangers’ uiteenlopende posities inzake westerse kernwaarden als meningsvrijheid, godsdienstvrijheid, gelijkheid en gemeenschapsplicht. Deze posities zijn in te delen op een links-rechtsschaal, maar niet volgens de dichotomie universalisme versus particularisme. Deze studie laat namelijk zien dat er een grote verscheidenheid aan argumenten bestaat voor beide kanten van de dichotomie, die zowel politiek links als rechts van karakter zijn.

Discussie

Deze inhoudsanalyse op publieke standpunten van Nederlandse intellectuelen over de aanslag op Charlie Hebdo is uniek in zijn soort, in de zin dat er geen ander onderzoek hierna bekend is. Vergelijking van de resultaten met andere studies is derhalve niet mogelijk. Los van de inhoud van dit concrete debat is de interesse van deze studie ook fundamenteel wetenschappelijk – wat is de ruimte voor de publieke rol van intellectueel vandaag de dag? En daarmee de vraag naar de relatieve autonomie en de toekomst van publieke intellectuelen. De idee van grensganger is geïntroduceerd als een ‘werk modus’ waarin engagement met zaken van publiek belang uitdrukking krijgend in een waarderend medium - hier opinieartikelen - dat relatief los staat van de kennisvorm waarin de deelnemer is gevormd en zijn brood verdient. Op deze wijze wordt een vrijheid gecreëerd en genomen jegens de discipline van de eigen kennisvorm. De waarderende rol van de intellectueel wordt zo vooral een deeltijdrol – deze valt niet samen met de (professionele) identiteit van een persoon. Mensen kunnen de rol van intellectueel aannemen, afleggen of zich er niet toe geroepen voelen, al naar gelang het hen uitkomt. Verder blijkt uit deze studie dat de groep intellectuelen in Nederland kleurrijker wordt: ze bestaat niet langer uit uitsluitend witte mannen. Gender en culturele diversiteit van de Nederlandse intellectueel lijkt, de resultaten van deze studie volgend, toe te nemen. Of dit louter een functie, een gevolg is van het multiculturele thema van Charlie Hebdo, zullen andere studies moeten uitwijzen. Dat is gelijk ook een aanbeveling voor vervolgonderzoek: hoe is het gesteld met gender en etnische compositie van (Nederlandse) intellectuelen in publieke debatten die niet over een multicultureel thema gaan? Te denken is hier aan debatten over de opwarming van de aarde, circulaire economie of ethische discussies rondom het voltooid leven.

Een sterk methodisch punt van dit onderzoek, is dat bij de analyse van de opinieartikelen steeds, onafhankelijk van de primaire onderzoeker, een tweede onderzoeker betrokken is geweest, met als gevolg dat de gecodeerde passages het resultaat zijn van vruchtbare discussies. Wat het onderzoek niettemin beperkt heeft, is de zoekmachine LexisNexis. Hoewel toegankelijk en makkelijk in gebruik, heeft LexisNexis niet tot alle relevante hedendaagse media toegang, hetgeen de selectie opiniërende artikelen ongetwijfeld heeft beïnvloed. Zo is het met deze digitale krantenbank niet mogelijk om artikelen te zoeken die gepubliceerd zijn in bijvoorbeeld De Correspondent, tegenwoordig een invloedrijk en onderscheidend Nederlands medium.

Deze studie leert dat de intellectueel nog steeds een opiniemaker van betekenis is in het Nederlandse medialandschap. Middels publieke interventies geven intellectuelen handreikingen hoe een complexe werkelijkheid, hier de wereld na de aanslag op Charlie Hebdo, betekenisvol te duiden. Intellectuele schermutselingen voeden zelfs

bij rivaliserende interpretaties de hoop dat partijen bereid zijn kennis te nemen van elkaars argumenten – een gekletter van woorden dat verre te verkiezen is boven het geluid van bommen en granaten.

Literatuur

Bax, S. (2009). 'Waar ernst was, moet spel komen.' Harry Mulisch tussen Groot Schrijver en Publieke Intellectueel. *Tijdschrift voor Tijdschriftstudies*, 13(26), 35-52. doi:10.18352/ts.257

Bensman, J., & Lilienfeld, R. (1991). *Craft and consciousness: occupational technique and the development of world images* (2e ed.). New York: A. de Gruyter.

Bronkhorst, D. (1992). *Prisma van de mensenrechten*. Utrecht: Spectrum.

Collini, S. (2006) *Absent Minds. Intellectuals in Britain*, Oxford University Press, Oxford

Dielissen, G.B. (1989a) Intellectuelen en democratische cultuur in: *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 34e jaargang, no. 4, pp. 85-314

Dielissen, G.B.M. (1989b). 'De intellectueel: woordgeschiedenis en constructie van het maatschappelijk type', in: *Theoretische Geschiedenis*, 16e jaargang, no. 1, p. 3-29

Fassin, Didier (2015). "In the name of the Republic: Untimely meditations on the aftermath of the Charlie Hebdo attack." *Anthropology Today* 31.2 (2015): 3-7.

Furedi, F. (2004). *Where have all the intellectuals gone?* London: Continuum.

Gabriëls, R. (2001). *Intellectuelen in Nederland: publieke controversen over kernenergie, armoede en Rushdie*. Amsterdam: Boom.

Goris, Gie (2004). "Anil Ramdas: 'Ratio. Een andere utopie heb ik niet'." *Mondiaal Nieuws* (2004).

Gouldner, A. W. (1985). *Against fragmentation: the origin of Marxism and the sociology of intellectuals*. Oxford: Oxford University Press.

Hsieh, Hsiu-Fang, en Sarah E. Shannon (2005). "Three Approaches to Qualitative Content Analysis." *Qualitative Health Research* 15.9 (2005): 1277-1288. Online.

Hurenkamp, M., Tonkens, E. H., & Duyvendak, J. W. (2012). *Crafting citizenship negotiating tensions in a modern society*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Nauta, L., Vries, G. D., & Pels, D. (1992). *De rol van de intellectueel: een discussie over distantie en betrokkenheid*. Amsterdam: Van Genneep.

Niemantsverdriet, Thijs. " "Ze delen weinig, behalve een diepe afkeer van Europa". " *NRC Handelsblad*. Gepubliceerd op 7 maart 2016, geraadpleegd op 10 juli 2017.

Parsons, Talcott (1960). "Pattern Variables Revisited: A Response to Robert Dubin." *American Sociological Review* 25.4 (1960): 467-83.

Pels, D. (1986). *Macht of eigendom? Een kwestie van intellectuele rivaliteit*. Amsterdam: Van Genneep.

Posner, R.A. (2004) *Public Intellectuals. A Study of Decline*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts

Schuyt, C. J. (1995). *Filosofie van de sociale wetenschappen*. Utrecht: Tijdstroom.

Van Stokkom, Bas. "Satire en politiek incorrecte taal: de premie op taboe-doorbreken." *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit* 5.3 (2015): 73-83.

Wallace, R. A., & Wolf, A. (1995). *Contemporary sociological theory: continuing the classical tradition*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

Websites

Martinez, M. (11 januari 2015). Who were victims in Charlie Hebdo, other Paris attacks? Geraadpleegd op 24 augustus 2017, van <http://edition.cnn.com/2015/01/10/world/france-paris-who-were-terror-victims/>

Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) volledige tekst. Geraadpleegd op 6 augustus 2017, van <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/universele-verklaring-van-de-rechten-van-de-mens-uvm-volledige-tekst>

Wanneer is iemand intellectueel? - Startpagina GoeieVraag. (2 mei 2010). Geraadpleegd op 8 juli 2017, van <https://www.startpagina.nl/v/wetenschap/vraag/22435/intellectueel>

GC Fok / Wanneer ben je een intellectueel? (15 juli 2012). Geraadpleegd op 8 juli 2017, van <http://forum.fok.nl/topic/1844767?token=f970d2d2336a788f7daabe508611a808&allowcookies=ACCEPTTEER%2BALLE%2BCOOKIES>

Van Blokland, B. (11 januari 2015). Wat vinden we eigenlijk na de aanslagen op Charlie Hebdo? Geraadpleegd op 16 augustus 2017, van <http://politiek.tpo.nl/2015/01/11/mening-na-de-aanslagen-op-charlie-hebdo/>

Bijlagen

Bijlage 1: Contextvrije kenmerken van de intellectueel

Contextvrije kenmerk	Uitleg
Politieke activiteit volgens regels discussiecultuur, gericht op breed publiek.	Gelijk proberen te halen in het publieke debat op basis van argumentatiezuiverheid, met respect voor de tegenstander.
Vrij van professionele dwang.	Intellectueel is geen onderdeel van specifieke beroepsgroep, maar een rol voor iedereen.
Relatieve autonomie.	Intellectuelen spreken voor zichzelf, maar ook voor anderen.
Toegankelijke spreek- en schrijfstijl.	Het gebruik van alledaagse taal is noodzakelijk voor het publiek. Nodigt daarnaast meer uit tot interactie.
Kritische reflectie.	Intellectuelen hebben de taak onwenselijkheden bloot te leggen.
Substantiële rationaliteit en historisch bewustzijn.	Iedere situatie dient gezien te worden vanuit een intellectuele visie. Deze visie wordt ingegeven door een bepaald mens- en maatschappijbeeld.

bron: Dielissen, 1989.

Bijlage 2: UVRM, gekozen waarden zijn vetgedrukt

Artikel	Uitleg
1	Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen.
2	Iedereen heeft aanspraak op alle vrijheden en rechten, zonder enig onderscheid van welk aard ook, zoals ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status.
3	Een ieder heeft het recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon.
4	Niemand zal in slavernij of horigheid gehouden worden. Slavernij en slavenhandel in iedere vorm zijn verboden.
5	Niemand zal onderworpen worden aan foltering, noch aan een wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of

	bestrafing.
6	Een ieder heeft, waar hij zich ook bevindt, het recht als persoon erkend te worden voor de wet.
7	Allen zijn gelijk voor de wet en hebben zonder onderscheid aanspraak op gelijke bescherming door de wet. Allen hebben aanspraak op gelijke bescherming tegen iedere achterstelling in strijd met deze Verklaring en tegen iedere ophitsing tot een dergelijke achterstelling.
8	Een ieder heeft recht op daadwerkelijke rechtshulp van bevoegde nationale rechterlijke instanties tegen handelingen, welke in strijd zijn met de grondrechten hem toegekend bij Grondwet of wet.
9	Niemand zal onderworpen worden aan willekeurige arrestatie, detentie of verbanning.
10	Een ieder heeft, in volle gelijkheid, recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak door een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie bij het vaststellen van zijn rechten en verplichtingen en bij het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde strafvervolging.
11	Een ieder is onschuldig, tenzij anders bevonden.
12	Niemand zal onderworpen worden aan willekeurige inmenging in zijn persoonlijke aangelegenheden, in zijn gezin, zijn tehuis of zijn briefwisseling, noch aan enige aantasting van zijn eer of goede naam. Tegen een dergelijke inmenging of aantasting heeft een ieder recht op bescherming door de wet.
13	Een ieder mag zich vrijelijk verplaatsen binnen de grenzen van elke staat en daarbuiten.
14	Een ieder heeft recht op asiel, tenzij er sprake is van strafvervolging.
15	Een ieder heeft recht op een nationaliteit, deze mag niet ontnomen worden.
16	Een ieder heeft het recht om te huwen, zonder beperking, maar wel met volledige instemming van aanstaande echtgenoten.
17	Een ieder heeft recht op eigendom.
18	Een ieder heeft recht op vrijheid van

	gedachte, geweten en godsdienst.
19	Een ieder heeft recht op vrijheid van mening en meningsuiting.
20	Een ieder heeft recht op vrijheid van vreedzame vereniging en vergadering.
21	Een ieder heeft het recht deel te nemen aan het bestuur van zijn land. De wil van het volk zal de grondslag zijn van het gezag van de regering.
22	Een ieder heeft als lid van de gemeenschap recht op maatschappelijke zekerheid.
23	Een ieder heeft recht op arbeid, op vrije keuze van beroep en op bescherming tegen werkloosheid.
24	Een ieder heeft recht op rust en op eigen vrije tijd, met inbegrip van een redelijke beperking van de arbeidstijd, en op periodieke vakanties met behoud van loon.
25	Een ieder heeft recht op een levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin.
26	Een ieder heeft recht op onderwijs.
27	Een ieder heeft het recht om vrijelijk deel te nemen aan het culturele leven van de gemeenschap, om te genieten van kunst en om deel te hebben aan wetenschappelijke vooruitgang en de vruchten daarvan.
28	Een ieder heeft recht op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt.
29	Een ieder heeft plichten jegens de gemeenschap.
30	Geen bepaling in deze Verklaring zal zodanig mogen worden uitgelegd, dat welke Staat, groep of persoon dan ook, daaraan enig recht kan ontleen om iets te ondernemen of handelingen van welke aard ook te verrichten, die vernietiging van een van de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, ten doel hebben.

bron: Amnesty.nl, 2017.

Bijlage 3: Codeboom 1

Felheid: emotionele betrokkenheid in de vorm van woede en/of angst, aangegeven met stevig taalgebruik in de vorm van het gebruik van overdrijvingen.

Gelijkheid: gebaseerd op artikel 2 op de UVRM. “Iedereen heeft aanspraak op alle vrijheden en rechten, zonder enig onderscheid van welk aard ook, zoals ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status”

- Universalisme: deze rechten gelden voor iedereen
- Particularisme: sommige groepen verdienen deze rechten meer dan andere.

Gemeenschapsplicht: gebaseerd op artikel 29. “Eenieder heeft plichten jegens de gemeenschap.”

- Universalisme: iedereen heeft evenveel de plicht jegens de gemeenschap.
- Particularisme: sommigen hebben meer de plicht dan anderen jegens de gemeenschap en dienen zich aan te passen aan de verwachtingen van de dominante groep.

Godsdienstvrijheid: gebaseerd op artikel 18. “Eenieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.”

- Universalisme: iedereen heeft evenveel recht op vrijheid van godsdienst. Alle godsdiensten zijn gelijk.
- Particularisme: niet iedereen behoort de vrijheid te genieten om godsdienst uit te oefenen. Niet alle godsdiensten zijn gelijk.

Vrijheid van meningsuiting: gebaseerd op artikel 19. “Een ieder heeft recht op vrijheid van mening en meningsuiting.”

- Universalisme: iedereen heeft recht op een mening.
- Particularisme: sommigen hebben meer recht op een mening dan anderen. Anderen moeten zich hieraan aanpassen.

Bijlage 4: Aanpassing code Vrijheid van meningsuiting

Vrijheid van meningsuiting.

- Absoluut: iedereen heeft recht op een ongefilterde mening.
- Relatief: iedereen heeft recht op een mening, maar behoort verantwoordelijk te zijn.
- Particularisme: sommigen hebben meer recht op een mening dan anderen. Anderen moeten zich hieraan aanpassen.